

ZAMONAVIY TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA SADRIDDIN AYNINING ILMIY MEROSIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek ilm-ma'rifatida o'zining yetuk ilmi orqali beqiyos hissa qo'shgan ustoz Sadriddin Ayniyning ilmiy merosi orqali talabalarni o'quv motivlarini shakllantirish, ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish maqsadida foydalanish, jadidchilik harakati namoyondalarining ta'limiy tarbiyaviy ishlari orqali zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayoniga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-ma'rifiy va huquqiy-axloqiy qarashlar, adabiyot, tarix, pedagogik faoliyat, bola, vatanparvarlik, "Esdaliklar" asari, mardlik, jasorat, olijanoblik, mehr-shafqat, umuminsoniy qadriyat, pedagogika, tarbiya fani, ma'rifat, jadid namoyandasi, hurfikrlilik, madrasa, ilm-fan, ajdodlar merosi, ma'naviyat, malaka, iftixor, jaded.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ САДРИДДИНА АЙНИ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. В данной статье освещается научное наследие мастера Садриддина Айни, внесшего неоценимый вклад в Узбекское научное образование через свою зрелую науку, его использование в целях формирования мотивов обучения студентов, эффективной организации учебно-воспитательного процесса, влияние на современный учебно-воспитательный процесс через образовательную работу представителей джадидистского движения.

Ключевые слова: социально-образовательные и правовые взгляды, литература, история, педагогическая деятельность, ребенок, патриотизм, "мемуары", мужество, отвага, благородство, сострадание, общечеловеческая ценность, педагогика, наука о воспитании, просвещение, джадидский деятель, хурфикрлик, медресе, наука, предки наследие, духовность, квалификация, гордость, джадид.

ADVANTAGES OF USING THE SCIENTIFIC HERITAGE OF SADRIDDIN AYNII IN THE PROCESS OF MODERN EDUCATION

Annotation. This article covers the impact of the educational process of students on the modern educational process through the educational educational educational educational work of the exponents of the jadidism movement, the formation of educational motives, the effective organization of the educational process of students through the scientific heritage of the teacher Sadriddin Ayni, who has made an invaluable contribution to Uzbek science through his mature

Keywords: socio-educational and legal-moral views, literature, history, pedagogical activity, child, patriotism, the work "Memoirs", courage, courage, Highness, compassion, universal value, pedagogy, educational science, enlightenment, jadid representative, hurficrity, madrasa, science, ancestral heritage, spirituality, competence, iftikhor, jaded.

Kirish. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning 2022-yil 29-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmonida ijtimoiy soha, xususan, ta'lim va ilm-fan sohalarini takomillashtirish, innovatsion loyiha va tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish borasida qator vazifalar belgilangan. Ta'lim-tarbiyaning dolzarb muammolarini aniqlash jadidchilik davri adabiyoti namoyondalarining ijodiy merosini ilmiy tadqiq qilish, bugungi avlodning axloqiy-

tarbiyaviy, tarixiy-nazariy bilimlarining boyitishda tutgan o'zni kabi masalalar, shuningdek, jadidchilik harakati namoyondalarining hayot faoliyatini yoritilishi rejalashtirilgan. Shu bilan birga o'qitish jarayonida jadidlartajribasidan o'rnak olish, ular ko'zlagan maqsad va yangi hayotni bugungi kunda ham alohida e'tiborga olish, amaliyotga tadbqiq qilish, o'quvchi-yoshlarga buni yangicha metodlar asosida yetkazib berish maqsad qilingan. Jadidlar ta'lim-tarbiyani faqat maktabda o'rgatiladigan vosita emas, balki bu o'quvchida mustaqil fikrlash va ijodkorlik ruhini kashf etish, deb hisoblagan. Ular an'anaviy fanlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarga ham urg'u beradigan yangi turdagi jadid maktablarini Toshkent, Buxoro, Qo'qon kabi yirik shaharlarda tashkil etdilar. Jadidchilik harakatining eng yirik namoyandalaridan biri Mahmudxo'ja Behbudiy o'zining "Risolayi asbobi savod" va "Kitabul atfol" nomli asarlarida an'anaviy o'qitish usullarini isloh qilish bilan birgalikda zamonaviy ta'lim tizimini amalga qo'llash zarurligini ta'kidlagan. U pedagoglarni o'quvchida mustaqil fikrlash va atrof olamni savolga tuta olish qobiliyatini rivojlantirishga chaqirdi. Jadid me'rosining yana bir muhim jihati ularning ta'lim sohasida sekulyarizm – dunyoviylikni targ'ib etishidir. Ular jamiyatda, eng avvalo, yoshlar orasida turli diniy e'tiqodlarni hurmat qiladigan, bag'rikenglik muhitini yaratish muhimligiga urg'u berishgan. Munavvarqori Abdurashidxonov "Taraqqiy" jurnalidagi maqolasida bag'rikenglik va inklyuzivlikni targ'ib qiluvchi ta'lim tizimi zarurligini ta'kidlab: "Ta'lim diniy aqidalar va xurofotlardan holi bo'lishi, o'quvchilarning o'z bilimlarini oshirishi va dunyoqarashini shakllantirishi mumkin bo'lgan makonni ta'minlashi kerak", degan edi.

Tadqiqot metodologiyasi Jadidlar ta'limni modernizatsiya qilish, ma'rifatparvarlik ruhini targ'ib qilish yo'lidagi fidoyiliklari tarixda o'chmas iz qoldirdi. Bugungi kunga kelib jadidlarni tadqiq qilishga yo'l ochilishi biz, yoshlarning ular tasvirlagan va o'stirishga intilgan avlod bo'lishimizga undaydi. Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani ta'limdan ajratib bo'lamydi - bu sharqona qarash sharqona hayot falsafasidir. Shu jumladan, avval madrasada jadid va domlalar ta'lim va tarbiyani uzviy bergan bo'lsa endi bu maktabda ham o'z o'rnini topgan. Chunki maktab milliy madaniyat, milliy urf-odatlar va qadriyatlarimiz asosini o'rgatadigan asosiy maskandir. Madrasalarda jadidlar o'z faoliyati darajasidan kelib chiqqan holda o'quvchilarga ilm o'rgatganlar. Jadidlar o'z asarlarida ilm agar jamiyat manfaatiga xizmat qilmasa, xalq farovonligi yo'lida qo'llanmasa, u o'likdir degan fikrni aytgan. Shuning uchun ular yoshlarni ilm olishga, uning sirlarini bilishga, hodislar mohiyatini yechishga, kitob mutolaa qilishga chaqiradi. Har tomonlama yetuk insonni tarbiyalash, yomonlikdan qaytarib, yaxshilikka chorlash bevosita va bilvosita ta'lim-tarbiyaga bog'liq. Uning yuqorida ta'kidlab o'tgan asaridatarbiyani ilmni targ'ib qiladi. Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g'oyat oliy, muqaddas bir fazilatdir. Zeroki, ilm bizga o'z ahvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko'rsatur. Ilmsiz inson mevasiz daraxt kabidir" Muallim nafaqat dars o'tuvchi, balki tarbiya beruvchi shaxs sifatida qaralgan. Buxoro ma'rifatparvar-jadidlari ta'lim-tarbiya sohasida quyidagi usullarni joriy qilishni targ'ib qilishgan. Jumladan, yangi usuldagi maktablar ochish (usuli jadida), zamonaviy fanlarni targ'ib qilish, milliy va diniy uyg'onish g'oyalari, maqolalar, dramalar va kitoblar yozish orqali jamiyatni ma'rifatga chorlash, ayollar ta'limini himoya qilish, Buxoro amirligidagi islohotlarni talab qilish va boshqalar. Jadidlar Islom dinining bag'rikenglikka chaqiruvchi asosiy tamoyillarini ilgari surar ekan, boshqa din va e'tiqodlarga ham hurmat bilan munosabatda bo'lishni o'rgatishgan. Bugungi globallashuv jarayonlarida turli din va e'tiqod vakillari o'rtasidagi hamjihatlik, bag'rikenglik va o'zaro hurmatni shakllantirish masalasi jamiyat taraqqiyotining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlod ongida dinlararo bag'rikenglikni tarbiyalash milliy ma'naviyat va ta'lim siyosatida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada Buxoro jadidlari qoldirgan ma'rifiy va pedagogik merosni o'rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga egadir. Jadidlarning ta'lim tizimida insonparvarlik, adolat, bag'rikenglik, mulohazali fikr yuritish va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lishga o'rgatish ustuvor ahamiyat kasb etgan. Ular madrasalarda faqat diniy bilimlarni emas, balki dunyoviy fanlarni ham o'qitish orqali keng fikrlaydigan, boshqa din va madaniyatlarga ochiq munosabatda bo'ladigan avlodni tarbiyalashni maqsad qilganlar. Buxoro jadidlari pedagogik qarashlarida ta'limning asosiy

vazifasi insoniyatni ma'rifatga yetaklash, zulmatdan chiqarish, fikriy mustaqillikka erishishdan iborat ekanini ta'kidlashgan. Shu jihatdan, ularning g'oyalari bugungi kunda ham tolerantlikni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Buxoro jadid ziyolilarining ta'lim-tarbiyaga oid qarashlari zamonaviy pedagogika uchun muhim ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Erkin fikrlash, fikrlar xilma-xilligini qabul qilish va muloqot madaniyatini tarbiyalash orqali jadidlar kelajak avlodni demokratik, bag'rikeng, taraqqiyparvar jamiyat fuqarosi sifatida shakllantirishni maqsad qilganlar. Ularning bu boradagi merosi bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida faol tatbiq etilishi lozim. Jadidlarning pedagogik maqsadlari va tolerantlik g'oyalari nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi kunda ham zamonaviy ta'lim tizimi uchun dolzarbdir. Ular shakllantirgan g'oyalar ma'rifatparvarlik, erkin fikr, bag'rikenglik va zamonaviy bilimlarga intilgan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Sadridin Ayniyning "Odobnoma" asarida millat, din va urf-odatlar xilmaxilligi tabiiy hol sifatida qabul qilinib, yoshlarga boshqalar fikrini hurmat qilish, tinch va mulohazali muloqotga kirisha olish ko'nikmalarini o'rgatish tavsiya etilgan. Jadidlar ta'limoti – o'z zamonasining haqiqiy ta'limoti edi. Chunki u nafaqat taraqqiyparvar shaxslar, balki fikrlovchi yoshlarni o'z ketidan ergashtira oladi. Jadidlar voyaga yetgan yoshlar Turkiston kelajagi, ravnaqi uchun kurashchi bo'lib yetishishi kerakligini uqtirdilar va bunda ular har xil illatlardan xalos bo'lishlarini ta'kidlaydilar. Misol uchun, Mahmudxo'ja Behbudiy yosh yigitchalarni turli xil yomon illatlardan qaytargan, uning oqibatlaridan o'quvchilarni turli xil yomon illatlardan qaytargan, uning oqibatlaridan o'quvchilarni xabardor qilgan va Samarqandda ruslar tomonidan ochilgan pivo dokonlarini qattiq tanqid ostiga oladi.³ Uning fikricha, bunday do'konlar masjid va madrasalarning yaqinida bo'lib, bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Mahmudxo'ja Behbudiy barchani kelajak avlodni sog'lom o'stirishga chorlaydi. Sog'lom aqlli, bilimli farzandlarimiz o'sib ulg'ayib, o'qib, ilm egallab, Turkistonga xizmat qiluvchi shifokor, xuquqshunos, iqtisodchi va boshqa zamonaviy mutaxassislar yetishib chiqishini o'rzu qilgan. Yosh avlodning maktabdagi tarbiyasiga ham alohida e'tibor berish kerakdir, degan g'oyga ham jadidlar alohida e'tibor berganlar. Chunki, jadidlar yosh avlodni ozodlik, istiqloq, mustaqillik uchun kurashganlar, Vatanning kelajagi, ravnaqi deb qaraydilar. Shuning uchun ham ular bolalar va Vatan taqdiri masalasiga alohida e'tibor beradilar. Shuni ta'kidlash kerakki, jadidlar o'z maktablari orqali yosh avlodga faqat milliy ruhining emas, balki umuminsoniy qadriyat, baynalmillatlik, Vatan ravnaqi, go'zalligini ham singdirishga harakat qilganlar. Ular, bolalar, yoshlartarbiyasi uchun birgina maktab emas, balki ularning o'zlari mustaqil ravishda zamon va dunyo voqealari bilan tanishib bormoq, millat va Vatanning ahvolidan, kundalik hayotdan ogoh bo'lmoq kerakligini tadbiiq etgandir. Olimning xalq og'zida tarbiyaviy hikmatlar sifatida yashab kelayotgan bir ibрати zamon va makon tanlamay, yuksak ma'nolarni o'zida jamlagan. Sadridin Ayniyning o'g'li va qizi Moskvada o'qib yurgan kezlari o'g'liga oz pul yuborar, qiziga esa – ko'p. Buning sababini so'rganlarida, shunday tushuntirish beribdi: o'g'il bolani to'qchilik buzadi, qiz bolani yo'qchilik. Ayniy farzand tarbiyasida ota-ona, oilaviy munosabatlar, ustoz va atrifidagi shaxslarni o'zaro muloqoti muhim rol o'ynaydi deb ta'kidlaydi. Jamiyatda farzandlarni ilm orqali yuksak marralarga erishishi, ularning zamon talabi asosida o'qitilishi uchun avvalo pedagoglarning ma'suliyatini oshirishi, ular avvo ustozlaridan o'rnak olib keyin shuni hayotga tadbiiq etadi deydi.

XX asrning birinchi dekadasi mobaynida Buxoroda "jadidlar" va "qadimchilar" harakatlari orasida nizolar vujudga kela boshlaydi. Asrlar davomida Sharq mamlakatlari va dunyo hamjamiyatiga Farobiy, Beruniy, Ibn Sino, Al-Buxoriy, Xorazmiy kabi yetuk allomalarni yetishtirib bergan madrasalarning ta'lim tizimi so'nggi davrlarga kelib ichi bo'sh po'kak singari samarasi kamayib borgan. Ayniqsa, Ayniy ta'biri bilan aytganda: "bundan uch-to'rt asr ilgari gacha o'z vaqtiga munosib islom olamining ilmiy markazlaridan sanalgan" Buxoroning mavqeyi so'nggi vaqtga kelib "ilmiya va diniyasi Turkiston xalqi oldida quruq bir shuhratdangina iborat bo'lib qoldi". Bunga ko'pgina sabablar bo'lgani holda, Ayniy ham bir nechtasini ko'rsatadi. Chunonchi, Abdullaxon 1585-yil Buxoroda o'z nomi berilgan madrasani qurdiradi. Xon ta'sir doirasini ulamolar orasida ham mustahkamlash yo'lini topadi, ya'ni madrasaga mudarris tayinlashda buxorolik Mavlaviy Sadridin bilan sherozlik musofir Mavlaviy Mirzajon o'rtasida munozara tashkil etadi. Natijada, Mavlaviy Mirzajon mudarris etib tayinlanadi. U Buxoroning boshqa

mullalaridan ustun chiqib, dars jadvallarini ixtiyoriy o'zgartiradi, bora-bora hadis va tafsir kabi darslar rasmiy jadvaldan chiqadi va hisob, handasa, tarix, tabiblik va bularga o'xshagan fanlar butunlay yo'qolib ketadi. Uzoq vaqt mobaynida Sadriddin Ayniyni o'ylantirib kelgan maktab-madrasalardagi o'quv dasturi muammosi uni jadidchilik harakati faollaridan biriga aylantiradi. Safdoshlari Abdulvohid, Homidxo'ja va Ahmadjon maxzum bilan ramazon oyidan keyin bir maktab ochishni rejalashtirishadi. "1326-yil hijriy (milodiy 1908) shavval oyining o'nida Buxoro shahrining ichida Darbozai Salohxona guzarida Mirza Abdulvohid uyida forsiy tilda birinchi martaba buxoroliklarga maxsus usuli jadid maktabi ochdi". Maktabning muallimi etib Mirza Abdulvohid Munzimni tayinlashadi. Ikki oy muddatda maktabda o'quvchilar soni 12 taga yetadi. Biroq tashkilotchilar darslik yo'qligi, tizim mukammal emasligi, darslarni tashkil etishning yangicha usullaridan to'laqonli xabardor emasliklari uchun bir qancha qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ayniy tatar mullasi Nizom Sobitidan yordam so'rab, biror darslik topib berishini so'raydi. Mulla Nizom Attor madrasasi ro'parasida Xolid Burnashyev degan kishi uyida yangi usul tatar maktabi borligi, darslik va muallimlik bo'yicha maslahatlarni undan olishi mumkinligini aytadi. Ayniy: "Biz maktabchilar shu kunga dovur Buxorodagi tatar maktabidan xabarsiz edik", – deydi va fursatni boy bermay, tezda u yerga boradi.

Natija va munozara: Maktabda Buxoroda yashovchi tatar bolalari bilan mahalliy buxorolik bolalar ham bor edi. Ular tatar tilini bilmagan holda u yerda o'qishayotgan edi. 1908-yil bahorida Ayniy va Hamidxo'ja Mehriy birinchi marta Samarqandga kelishadi, bu vaqtda Mirzo Abdulqodir Munzim Demurov bosmaxonasida ishlayotgan edi. Ushbu safar davomida Ayniy Abduqodir Shakuriy, Ismatulla Rahmatullazoda, Mahmudxo'ja Behbudiylar bilan tanishadi. Shakuriyning Samarqanddagi Rajabamin qishlog'idagi yangi usul maktabiga tashrif buyuradi va shundan so'ng har yili ushbu maktabning imtihonlariga keladigan bo'ladi. Ayniy, Mehriy, Munzim yangi usul maktablari bilan tanishishga Toshkentga boradilar. Qaytgach, Ayniy Buxorodagi tatar maktabida muallimining ruxsati bilan haq olmay, olti oy mobaynida tarjimonlik qilib, bolalarga darslarni tojik tiliga, ayni paytda ularning tilini tatarchaga tarjima qilib beradi (Ayniy tatar tilini matbuot orqali o'rgangan edi). U yerda o'rganganlarini, Samarqand va Toshkent safaridan olgan taassurotlarini o'zlarining maktablariga tatbiq etib, anchagina muvaffaqiyatga erishadi. Endigi navbat darslik yaratish edi. Bu haqda Ayniy shunday yozadi: "Shuning uchun kitob hozirlamoq orzusi bilan o'z oramizda bir shirkat tuzdik. Shirkatning ismi "Shirkati Buxoroyi sharif" edi. Shirkatimiz 1327 hijriy rabulavval oyining o'rtasida (milodiy 1909-yilning mart oyi) ta'sis qilinib, birinchi navbatda tajvid qoidalarini "Tartil ul-Qur'on" ismida nashr qilishga qaror berildi". Mazkur kitob Ayniyning dastlabki darslik asari edi. So'ng "Tahsib-us-sibyon" va "Zaruriyyoti diniya" darslik kitoblari ham nashr etilgan. "Tahsib us-sibyon"da dunyoviy va diniy bilim asoslari, amaliyot va nazariya, nasr va nazm qorishiq tarzda tushuntirilgan. Sadriddin Ayniyning yana bir islom olamida o'ziga xos obro'-e'tiborga ega bo'lgan asari "Zaruriyyoti diniya"dir. O'zbek adabiyotining daho ijodkorlari ham uni hurmat ila "Ustod", "Ustoz" yoki buxoroliklarga ko'ra, "Domla" deb atashardi. G'afur G'ulom, Mirmuhsin, Chingiz Aytmatov, Ibrohim Mo'minov, Mirzo Tursunzoda, Komil Yashin, Jalol Ikromiy, Vohid Abdullaev, Quadrat Xo'jaev, Ozod Sharafiddinov, bu qatorni uzoq davom ettirish mumkin, kabi davrning daho ijodkorlari ham haqli ravishda USTOD, deya e'tirof va ehtirom etishgan.

Xulosa: S.Ayniyning ilmiy, ijodiy va umuman hayot faoliyati xalqimizning ulkan ma'naviy merosiga aylandi. Bu meros kelajak avlod uchun ham ma'naviy ham ilmiy qimmatini yo'qotmagan holda xizmat qilib kelmoqda. Uning asarlari bizga o'sha davrning muhitini, uning havosini sof holatda etkazishi bilan ajarib turadi. Agar bunday qarashlar debochasini XIX asrda Ahmad Donish kabi ma'rifatparvarlar boshlab bergan bo'lsa, ularning g'oya va qarashlarini Sadriddin Ayniy, Abdulvohid Munzim, Mirkomil Burxonov, Usmonxo'ja Po'latxo'jaev, Xolidxoji Mehri, Mulla Vafo, Abdurauf Fitrat kabi millatparvar ziyolilar rivojlantirdi. Jadidlarning bunday qarashlari hozirgi jamiyat uchun ham dolzarb sanaladi. To'yhashamlarda ortiqcha dabdababozlik natijasida oilalar moddiy qiyinchiliklar girdobiga tushib borayotganligi hechkimga sir emas. Bunday odatlarni imkon darajada cheklash hukumatning siyosiy irodasi bilan bo'lishi zarurdir. Jadidlar tomonidan Turkistonda uzoq yillar mustamlakachilikka qarshi olib borilgan

ma'naviy-mafkuraviy, siyosiy kurashlar milliy davlatchiligimiz tarixida o'chmas iz qoldiradi. Asrlar davomida jaholat va tubanlik bilan ro'baru yashagan xalqlarning qismat taqdiri bobolarimiz ogoh etganlaridek ayanchli mustalaka o'pmonida qolishligini yana bir bora tasdiqladi. Va bu tarixiy voqealiklar yangi avlod olishi lozim bo'lgan birinchi saboq. Ikkinchi saboq, Jadid bobolarimiz qoldirgan. siyosiy va ma'naviy tajribalar amaliyoti bugunda ham dolzarbdir. Muxtaram Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek: —Ma'rifatparvar ajdodlarimizning merosi bugun biz qurayotgan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati uchun poydevor bo'lib xizmat qilishi tabiiy. Zotan, erk, milliy g'urur, sha'n va qadr-qimmatni himoya etish milliy ruhiyatning ma'rifatidan hosil bo'ladi. Sadridin Ayniy xalqning osoyishtalikda, farovon baxtli yashashida va elni odilona boshqarishda eng asosiy ta'sir etuvchi omillardan biri bilim, ma'rifat, ilmfan sohalarini rivojlantirish deb hisoblagan. Aqliy tarbiya, diniy va dunyoviy ilmlar insonni har taraflama rivojlanishida katta ahamiyatga egaligini yaxshi tushungani uchun madaniyat, ma'rifat, ma'naviyat gullab-yashnagan. Bilimdonlikni insondagi yaxshi fazilat deb, soni ko'p, aql tajribasi oz odamlardan bilim - tushunchasi, tajribasi takomillashgan bitta inson xizmatining o'zi ulug' ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Xalqimiz orasida matalga aylanib ketgan uning: "Bilagi zo'r - birni yiqar, bilimi zo'r - mingni" deb aytgan dono fikr ayniqsa e'tiborga molik. Ayol ilmli bo'lsa, jamiyatda iffat, hayo yuksaladi. Jamiyatda iffat priaritetlar qatoriga qo'shilarkan, zino, faxsh yo'qoladi. Ajrimlar kamayadi. Jamiyatga Allohning rahmati, sakinati tushadi, barokoti yog'iladi. Odamlar iqtisodiy yo'qsillik, fikriy qoloqlik va ruhiy tushkunlikka mahkum etilgandi. Ilmsizlik, jaholat va mutelikdan tug'ilgan fojialarni sanab adog'iga yetib bo'lmasdi. Shafqatsiz hayotning kulfat va qiyinchiliklari, kundalik turmush mashaqqatlari bilan bolaligidayoq yuzmayuz kelgan Ayniy ma'nan juda erta ulg'aygandi. Uning irodasi g'am-anduh, hasrat va armon, qashshoqlik va nochorlik panjasida toblangan, desa aslo xato bo'lmaydi. Insof bilan aytganda, Ayniy bosib o'tgan hayot yo'li – matonat va qahramonlik yo'li. U shunday qaltis va tahlkali holatlarni boshdan o'tkazganki, Olloh inoyati va Buxoro madadisiz ulardan qutulish yoxud omon qolishga aql aslo bovar etmaydi. Ayniy bularning barchasini asarlarida, xususan, "Esdaliklar"ida aql va tabdir, ilm va irodaning kuch-quvvatiga ishongan har bir shaxsning qismatida uchrashi mumkin bo'lgan hodisa o'laroq tasvirlab beradi. Chunki Ayniy Buxoroning kulfat va musibatlari oldida o'zining qayg'u va musibatlari bir tomchi ham emasligini bilar, uni o'lim ta'qib etgan chog'larda ham aziz Buxorosining mehr va shafqatidan umid uzmas, shu boisdan ham tushkunlikka berilmasdi. Taniqli tojik adibi Jalol Ikromiy haqqoniy ta'kidlaganidek, "Ayniyning Buxoroga oshiqi beqaror yuragi uning uchun achinar, najot istardi. Ayniy Buxoroning dardu jafolariga qalban sherik, chinakam vatanparvari edi". Ana shu oshiqlik hissi, vatanparvarlik burchi va hamdardlik holi donishmand Ayniyni oxirgi nafasgacha tark qilmagandi. Agar Sadridin Ayniyning ko'nglini Buxoro ishq, Buxoro ilm-ma'rifatining nuri charog'on etmaganida, agar u ham Ibn Sino, Ahmad Donish yoki Abdurauf Fitratlarga o'xshab orif Buxoroning qondosh va jondosh muhibiga aylanmaganida, shak-shubhasizki, u mo'rt bir adabiy shaxsiyat bilan o'rtamiyonachilik chegarasidan bir odim ham nari o'tolmasdi. Holbuki, Ayniy dunyo diqqat-e'tiborini Buxoro va buxoroliklar qismatiga qarata oldi. To'g'ri, Ayniy tasvirlaridagi Buxoro va buxoroliklar hayoti o'quvchi dilini ko'proq fojia va qayg'uga oshno etadi, uni bir-biridan og'ir, biri-biridan yoqimsiz voqea-hodisotlar bilan yuzlashtiradi. Haqiqat bilan uchrashganda odam qancha qiynalsa, muhokama-mulohazalarida nechog'lik faollashib, ezgulik va insoniylik sharafiga qanchalik inonsa, Ayniy asarlarini o'qiganda ham taxminan xuddi shu zaylda qiynalish, faollashish va ishonch hosil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2023-yil 22-dekabr kuni o'tkazilgan Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan yig'ilishi
- 2.Saidov A. Inson qadrini konstitutsiyaviy ulug'lash va Yangi O'zbekistonni barpo etishda parlament mas'uliyati // "Yangi O'zbekiston", 2022-yil 24-dekabr, 2662-son.
- 3.Karimov D. Ta'limdagi yangilanish va sifat // "Xalq so'zi", 2022 yil 30 sentyabr

4. Norboyeva T. Ayol baxtli bo'lsa, oila va jamiyat ham albatta baxtli bo'ladi // "Xalq so'zi", 2022 yil 6 sentyabr
5. Sattor Jabborning Ertoy nomi bilan "Turkiston" gazetasining 1924-yil 2- sentabr soni 2-3- sahifa.
6. S.Ayniy "Tahsib-us-sibyon". Nashrga tayyorlan Sohib Tabarov. Dushanbe, 1994, B -29-30
7. S.Ayniy Qisqacha tarjimai holim. / Asarlar. 8 jildlik. 1-jild. T: O'zdavrnashr, 1963.
8. T.Mirzayev. Sadriddin Ayniy ijodini o'rganishning ayrim masalalariga doir // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 2003. № 5. – B. 3-4
9. B.Valixo'jayev. Ustod Ayniy merosi // O'zbek tili va adabiyoti. // – Toshkent, 2003. № 5. – B. 13-17;
10. A. Hayitmetov. Zabardast navoiyshunos // O'zbek tili va adabiyoti // адабиёти. – Toshkent, 2003. № 5. – B. 18-21;
11. S.Ayniy Musulmonlar hayoti. // Turkiston viloyatining gazetasi 1906. 16-19 iyun
12. Hayoti va ijodi / tuzuvchi M.Hasanniy T- O'qituvchi. 1994 B -7
13. S.Ayniy Qiz bola yoxud Xolida (noshir: Abdulvohid Munzim). – Berlin. 1924
14. S.Ayniy Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar. – Samarqand Toshkent:
15. S.Ayniy Eski maktab. – Toshkent: G'afur G'ulom, 1988-yil